

ELİF ŞAFAK'IN İSKENDER ROMANINDA, KURGUNUN ELE ALINIŞ BIÇIMI, ÇATIŞMA UNSURLARI VE KARAKTERLER

In the Novel of Elif Safak Named Alexander Fiction, Conflict Elements and Characters

Yusuf AYDOĞDU¹

ÖZET

Türk edebiyatında, ilk romanı Pinhan ile birlikte birçok romanında doğu-batı, gelenek-modernite, aşk-tasavvuf, kadının kimliği ve kadın sorunları gibi konulara eğilen Elif Şafak, İskender romanında bir töre cinayetini ele almaktadır. Bu eser her ne kadar anne-oğul arasındaki trajik bir hikâyeyi, töre cinayetini merkeze alsada temelde yazar, bu hikâyeye üzerinden kadının toplumsal yerini ve konumunu, doğu-batı geleneklerinin getirdiği varoluşsal çatışmaları, ataerkil geleneği ana konuyla ilişkilendirerek sorgulamaya çalışmıştır.

Bu çalışma, Elif Şafak'ın İskender romanına, romandaki olayların ele alış biçimine, çatışma unsurlarına ve karakterlere odaklanarak oluşturulmuştur. Çalışmada öncelikle; eseri oluşturan olay örgüleri arasındaki ilişkiler çözülmeye çalışılmış, sıkça başvurulan anlatım yöntemleri belirlenmiştir. Daha sonra romandaki çatışma unsurları, son olarak da kahramanların özellikleri ve eserdeki işlevleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı, Elif Şafak'ın İskender romanını okur merkezli bir bakış açısıyla çeşitli yönlerden incelemektir.

Anahtar Sözcükler: Elif Şafak, roman, İskender, Töre Cinayeti,

ABSTRACT

Elif Şafak, who -in most of her novels- has focused on issues like east-west, tradition-modernity, love-mysticism, women's identities and women's problems in Turkish Literature since her first novel Pinhan, discusses honor killing in her novel İskender. Although this novel simply takes a tragic story between a mother and son or the honor killing at the center of the novel, the writer basically tries to question many different subjects such as the social status and position of women, existential conflicts imposed by the east-west tradition, patriarchal tradition and so on by linking them with main subject.

This study was created by focusing on Elif Şafak's İskender, the way the events were discussed, elements of conflict and characters. In the study, firstly the relations between plots that formed the work were tried to be solved, and frequently used narration method were identified. Then the factors of conflict, the features of protagonists and their functions in the work were tried to be determined respectively. The aim of this study is to investigate Elif Şafak's novel İskender with a reader centered

¹ Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Doktora Öğrencisi, aydogduy0@gmail.com

.....
perspective from various aspects.

Keywords: Elif Şafak, Novel, İskender, honor killing,

Giriş

Türk romanında töre ve buna bağlı olarak işlenen töre cinayetleri sıkça ele alınan konuların başında gelmektedir. Anadolu'ya, daha çok köy sorununa dikkat çeken birçok toplumcu gerçekçi yazar, töre cinayetlerini birçok kez farklı şekillerde ele almıştır. Bu açıdan bakacak olursak; *İskender* romanında işlenen konu yeni değildir ancak; roman yeni bir anlatımla ve yeni bir tarzla karşımıza çıkmaktadır. Daha önceki romanlarda töre cinayetlerinin köy ve kasaba gelenekleri veya polisiye anlatılar çerçevesinde ele alarak aktaran anlatıcıların aksine, Elif Şafak bu geleneksel etkinin modern dünyada yaşayan insanın zihninde hâlâ yer aldığını, şartlar değişse bile zihinlerin değişmediğini göstermeye çalışmıştır.

Elif Şafak, *İskender*'de klasik anlamda bir töre cinayeti anlatmak derdinde değildir. Yazarın amacı, modern dünyada yaşayan kahramanların içinde yaşadıkları fırtınalı hayatları, sosyal çevreleri ile ilişkileri sonucu geçirdikleri değişimi, geçmiş ile kurdukları bağ sayesinde asla değiştiremeyecekleri özellikleri bir töre cinayeti bağlamında ele almaktır. Bununla birlikte yazarın temelde kadına yönelik şiddete parmak bastığını belirtmemiz gerekir. Kadına yönelik şiddetin merkezinde yer alan erkeği ve onu yetiştiren kadına yönelik de bir eleştiri söz konusudur. E. Şafak, değişen çağa rağmen devam eden şiddet ve cinayet hikâyelerinin birer gazete haberi olmasının ötesine gitmediğini, oysa yaşanan olayın kendine has bir hikâye barındırdığını belirtir. “*Bizim için pek çok şey gazetelerde birer haberden ibaret. Sadece isimlerden ibaret. O haberlerin içinde bir sürü hikâye var. O hikâyelerin içinde bir sürü hüznün var, bir sürü kırılma noktası var. Ben bütün bunlara daha yakından bakabilmek istedim*”²

Yazar, romana ana karakterin adını verir. Böylece roman bir bakıma *İskender*'in romanı olur. Her ne kadar karakter sayısının fazlalığı (11 karakter) dikkat çekse de, temelde olaylar *İskender*'in etrafında şekillenmektedir. Romanın kapağında da yazarı *İskender*'in kılığında görürüz. Bu konuda şu ifadeler, yazarla kahramanları arasındaki ilişkinin geldiği boyutu görmek açısından değerlidir: “*Ben her gün kendimi İskender'in yerine koydum. Bütün karakterlerin yerine koydum, sadece İskender'in değil. Belli bir mesafede durabilmek önemliydi. Ama belki bir kadın yazar için en zoru, İskender'i anlayabilmek, İskender olabilmek aslında. Pembe olmak daha kolay, Cemile olmak daha kolay. Esmâ olmak belki en kolayıydı benim için. Sonuçta orada*

---

² İrmak Zileli, Elif Şafak'la Söyleşi: *En Zoru İskender Olmaktır*, Remzi Kitabevi Kitap Gazetesi, Ağustos 2011

yazar olmak isteyen bir genç kız var. Yunus olmak da kolay. Okumayanlar bu karakterleri tanımazlar ama en zoru İskender olmaktı. En çok onun üzerinde durmam gerekiyordu. Bence okur için de en önemli soru o, İskender'i anlayabiliyor musun? İskender'i hissedebiliyor musun?"³ Dolayısıyla Elif Şafak İskender'i oluştururken, onun dünyasına daha fazla inebilme çabası içerisine girişmiştir. Bu eser, bir kadın yazarın bir erkek karakteri oluştururken onun duygu dünyasına inebilmek için yaşadığı zorlukları ve değişimi görmek açısından da değerlidir.

İskender romanı, Türk-Kürt kökenli bir göçmen ailenin Londra'ya göçtükten sonra yaşadıkları bir töre cinayetini ve bu bağlamda ortaya çıkan trajik bir anne-oğul ilişkisini anlatır. Ancak yukarıda da değindiğimiz üzere, bu ana olayı besleyen çeşitli temalar da romanın çok sesliliğine kapı açmıştır. Bu temalar; *Kadına şiddet, ikizlik, gelenek-modernizm çatışması, kimlik sorunu, doğu-batı çatışması, göçmenlik, feminizm, aşk ve tasavvuf* olarak karşımıza çıkmaktadır. "Londra'nın varoşlarındaki göçmen mahallesinde yaşamaya çalışan bu ailenin, dağılması, savrulması, kökleri ile gelecekleri arasında gelgitler yaşaması aile fertlerinin bireysel varoluş çabaları ile birlikte anlatılır."⁴

1. Romannın Özeti

Olay, romandaki anlatılan/olan şeydir. Hayatta karşılaşılabileceğimiz, olması muhtemel olandır. Bu bazen tamamen hayal unsuru olarak da karşımıza çıkabilir ancak insanın gerçeğinden tamamen sıyrılamaz. Olayı var eden/kurgulayan yazardır. Onu tarihçiden farklı kılan şey de tam olarak bu 'kurgu' unsurudur. Tarihçi olayları olduğu gibi aktarır, yazar ise olayları kendisi oluşturur/konuşturur. İskender romanı bu açıdan olayların çokluğu ve gerilim unsurunun sürekli canlı tutulduğu bir roman olarak karşımıza çıkmaktadır. İskender romanının içeriğine kısaca bir göz atalım.

Romanın ana kahramanlarından biri olan Adem, kardeşinin askerliği sebebiyle uğradığı Fırat nehrinin yakınında yer alan bir Kürt köyünde Cemile adlı bir kıza âşık olur. Onunla evlenmek ister. Ancak; Cemile'nin daha önce çeşitli sebeplerle birileri tarafından kaçırılıp terk edildiğini öğrenir. Adem, geleneklere uygun davranarak, bakire olmadığını düşündüğü Cemile ile değil de onun ikizi olan Pembe ile evlenir. Aslında romanda çatışmayı oluşturan unsurların başında da bu evlilik gelir. Çünkü Adem, Pembe ile istemeyerek evlenir. Bu mutsuz evliliğin etkileri daha sonra kendisini çeşitli sebeplerle gösterir. Pembe'yi alıp İstanbul'a gelen Adem, yaşadığı ekonomik sıkıntıları gidermek, yoksulluktan kurtulmak için ailesi ile birlikte 1970'li yıllarda Londra'ya yerleşir. İstanbul'da doğan İskender ile birlikte Esmâ ve Yunus

³ A.g.e.

⁴ Fethi Demir, *Elif Şafak'ın İskender Romanında Bir Töre Cinayeti Bağlamında Anne-Oğul İlişisine Bakış*, Turkish Studies, Volume 7/1 Winter 2012, s: 849-857,

adında üç çocukları olur. İskender, kendi başına buyruk, asi, kendine bir kimlik ve aidiyet arayışı içerisinde olan ergen bir gençtir. Esmâ, ayakları yere basmayan, feminist takıntıları olan, ailede kız olduğu için dışlandığını ve ihmal edildiğini düşünen, gelenek ile modern dünya arasında bir denge kurmaya çalışan, yazar olmak isteyen biridir. Yunus, hayalperest bir kişiliği olan, zamanının çoğunu anlamlandırmakta zorlandığı antikapitalist ve anarşist gruplara takılarak geçirir. Bunun temel sebebi kendisinden yaşça büyük olan Tobiko'ya olan sevgisi ve hayranlığıdır. İskender, annesi Pembe'nin en çok sevdiği, üzerine toz kondurmadığı, onu sultan gibi gördüğü asi çocuğudur. Yazar bize İskender'in annesine bu kadar düşkün olmasının çeşitli felaketler doğuracağını daha önceden çeşitli ifadelerle sezdirir. Yaşlı kadının İskender için Pembe'ye şunları söyler: “Bazı çocuklar Fırat gibidir, hızlı, taşkın. Ana babaları baş edemez. Korkarım oğlun yüreğini dağılayacak.”⁵

Esmâ ise, ailesine öfkeli, ama iyi bir gözlemci olmuştur. En küçük çocukları olan Yunus ise şefkatli, yumuşak huylu, yardımsever, kulağı müziğe yatkın, zaman zaman hayalperest bir kişi olarak karşımıza çıkar.

Pembe Londra'da mutlu değildir. Hem bedeni hem de ruh ikizi olan Cemile'yi özlemektedir. Onunla ayrı kalmanın üzüntüsünü yaşamaktadır. Aralarındaki münasebetin derinliğini birbirilerine yazdıkları mektuplarda görmekteyiz. Ancak Cemile'nin mektupları Londra'daki adrese çoğu zaman ulaşmaz. Pembe'nin eşi Adem, baştan beri eşinin kendisini sevmediğini, kendisinin de ona muhabbetle bağlı olmadığını hissettirir. Göçmenlik duygusunun getirdiği sıkıntılar, özlem ve gizli bir sevdâ sancısıyla birleşir.

Adem, eşinden ve evinden soğumuştur. Çareyi kumar oynamakta bulur. Bu arada kumar oynadığı mekânda Roksana adında bir kadına tutulur. Onda kalmaya başlar. Roksana bir hayat kadınıdır, kim daha iyi şartları sunarsa onunla takılır. Bu sebeple Adem'i terk edip Avustralyalı bir işadamı ile Abu Dabi'ye gider. Onun peşinden sürüklenen Adem de oraya gider. Bin bir türlü sıkıntı çeker. İnşaatlarda çalışır. Ama Roksana'ya kavuşmadan ölür.

Adem'in ailesini bıraktıktan sonra İskender'in davranışları daha çok hırçınlaşır. Ayrıca, Kate adındaki kız arkadaşının kendisinden hamile kalması da başka bir sorun olarak İskender'i meşgul eder. Annesinin Elias ile cinsellik içermeyen ilişkisini öğrenen İskender, amcasının etkisiyle de annesini bıçaklar. Yazar, roman boyunca İskender'in annesini öldürdüğünü okura hissettirir. Oysa İskender, annesinin ikizi, onları ziyarete gelen Cemile Teyzesini öldürmüştür. Okur bunu romanın sonunda öğrenir. Yazar beklentileri değiştirir, sürprizlerle yapar. İskender işlediği suçtan dolayı çok pişman olur. Ama bu onun 14 yıl içeride kalmasına engel olmaz.

⁵ Elif Şafak, *İskender*, Doğan Kitap, İstanbul, 2011, s:108-109

2. Olay Örgüsü

Roman sanatı genel karakteri itibariyle birden fazla olaya dayanmaktadır. Romanın konusu olarak adlandırdığımız bu olaylar dizgesi de romanın bize ne anlatmak istediğini veren romanın en önemli unsurlarından birisidir. Bu olaylar dizgesi önemlidir ancak tek başına yeterli değildir. “Zaman, mekân, kişi... gibi öğeler olay/vak`a için vardırırlar; vak`ayı canlı kılan, gerçeği kılan da bu öğelerdir”⁶ Metinlerde olay, ya metindeki kişiler arasında cereyan eden ilişkiler ya da kahramanın iç çatışmaları sonucu ortaya çıkar. Yazar, bir eserde olaylar dizgesini birden farklı şekilde oluşturabilir. Vak`a tek bir zincir halinde ilerleyebileceği gibi, iç içe geçmiş olaylar dizgesi şeklinde de sunulabilir. Ayrıca birbirinden farklı olayların romanın herhangi bir yerinde kesişmeleri de mümkündür. Ya da bir olay başka bir olayın içerisine geçirilip sunulabilir, bu durumda birinci durum olay ikinci durum da çerçeve görevi görür. Bu açıdan olay örgüsü bir romanın niteliğinin ve estetik değerinin belirleyicisi konumundadır. Olaylar dizgesi için Forster şu tespitlerde bulunmaktadır: “*Olay örgüsü, kapsam ve işlevi itibariyle romana, metin halkalarının üstünde bir biçim kazandırır. Bir romanın estetik ağırlığı veya değeri büyük ölçüde biçime dayanır, biçim de nihayet olay örgüsünden doğar*”⁷

İskender romanında olay örgüsü postmodern bir anlayışla ve çoklu anlatım yöntemleri kullanılarak oluşturulur. Yazar olayları tek bir sıra/halka şeklinde aktarmaz. Roman, olayın sonu ile yani İskender`in hapisten çıkmasıyla başlar. “*Kısa veya uzunca bir bekleyişin ardından, heybetli demir kapı açılacak ağırdan. On dört sene sonra hapisten çıkacak İskender*”⁸ Yazar, geriye dönüş tekniği ile olayın başlangıcına döner. “*Yolsuz, elektiriksiz, hekimsiz, mektepsiz, küçük ve ücra bir Kürt köyüymüş onlarınkı. Dış dünyanın haberleri, büründükleri yalnızlık zırhını aşıp da kolay kolay ulaşamazmış. Ne İkinci Dünya Savaşı, ne atom bombası, ne İspanya`da Franco... Köylülerin bunların hiçbirinden haberi yokmuş.*”⁹ Ancak bu dönüş klasik anlamda geriye dönüldükten sonra düz bir olay örgüsü şeklinde devam etmez. Yazar, birkaç anlatım kolu oluşturur. Geriye dönüş tekniği ile ileriye gidiş tekniği, sıçramalar, özetlemeler iç içe girer. Yazar, okuru bir an için Fırat nehrinin yakınlarındaki köye götürür. Bir sonraki sayfada ise Londra`nın göçmen sokaklarında dolaştırır. Geçmiş-gelecek-şimdi iç içe geçerek anlatılır. Böylece okur olayları çok yönlü bir bakış açısıyla takip eder. Karmaşık ve farklı zamanlarda gerçekleşen olayları anlamlandırmaya çalışır. Yazar, bu anlatım tekniklerini kullanırken, olayları romandaki farklı kişilerin bakış açısıyla vererek daha da renkli hale getirir. Hatta İskender ve Esmâ`nın yaşadıklarını daha iyi

⁶ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı I (Romanın Unsurları)*, Ötüken Yayınları, Ankara, 2003, , s:63

⁷ E. M. Forster, *Roman Sanatı*, Çev. Ü. Aytür, Adam Yayınları, İstanbul, 2001 s:136

⁸ Elif Şafak, a.g.e., s:11

⁹ Elif Şafak, a.g.e., s:18

aktarabilmek için bazı bölümlerde Ben anlatımlı bakış açısını tercih eder. Böylece olayların kahramanlar üzerindeki etkisini daha derinlikli bir şekilde okura sunar. Esmâ, romanın hem karakteri hem de yazarı konumundadır. Romanın önemli bir bölümü onun bakış açısıyla yansıtılmıştır. Aslında Esmâ yazarın romandaki gölgesi gibi durmaktadır. Esmâ'nın fikirlerinin olgunluğu, yazar olma hevesi ve erkek çocukların yanında gölgede kalmaya başkaldırması vb. sebepler söylediklerimizi desteklemektedir. Şafak bu konuda şunları ifade eder: “Benim için o anlamda çok önemli bir karakter Esmâ. Yer yer anlatıcı o aslında. Annesini eleştiriyor, annesi gibi olmak istemiyor. Müdahale etmediği için annesine çok kızıyor. Okur olarak da bunu hissediyoruz bence; ne olurdu biraz daha sağlam durabilseydi bu kadınlar. Çok metin karakterler aslında. Ama sevdiklerine karşı sağlam duramıyorlar. Biraz onlara da bakmak istedim. Benim için tevekkül illa ki şu değil, ensesine vur lokmasını al, hiçbir şeye ses çıkartma. Tevekkül sorgulamamak demek değil bence.”¹⁰

İskender, *Variş, Köprüleri Atmak, Bir Erkek Bir Kadın, O Senin Kardeşin, Yüreğindeki Boşluk olmak* üzere beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler, birbirlerinin devamı olacak olaylar şeklinde oluşturulmamıştır. İç içe geçmiş (helezonik) olaylar örgüsü şeklinde karşımıza çıkar. Ancak biz bu olayları şu önemli kısımlar altında sıralayabiliriz.

- *Adem'in köye gelip Cemile'ye aşık olması ancak Cemile yerine sevmediği Pembe ile evlenmesi*
- *Pembe ile Adem'in Londra'ya göç etmesi*
- *Pembe'nin Elias adındaki kişiyle görüşmeye başlaması, bu ilişkiyi İskender'in öğrenmesi*
- *İskender'in annesi yerine teyzesini öldürüp hapishaneye girmesi*
- *İskender'in hapishanede yaşadığı pişmanlık ve teyzesini öldürdüğü gerçeğini öğrenmesi*

Bu olayları romanın temel olayları olarak sayabiliriz. Bunun dışındaki olaylar ana olayları besleyen romanın genel akışını destekleyen, çok yönlü besleyici yan olaylardır. Yazar, romanın belli olayların tutanağına dönüşmesini engellemek için yan olaylardan fazlasıyla yararlanmıştır. *Cemile'nin köyde yaşadıkları, Adem'in Roksana ile yaşadıkları, Tarık'ın Londra'daki hayatı ve yeğenleriyle ilişkisi, Yunus'un Londra'daki anarşist gruplara sempatisi ve Tobiko'yla ilişkisi* de yan olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Çatışmayı Yaratın Unsurlar

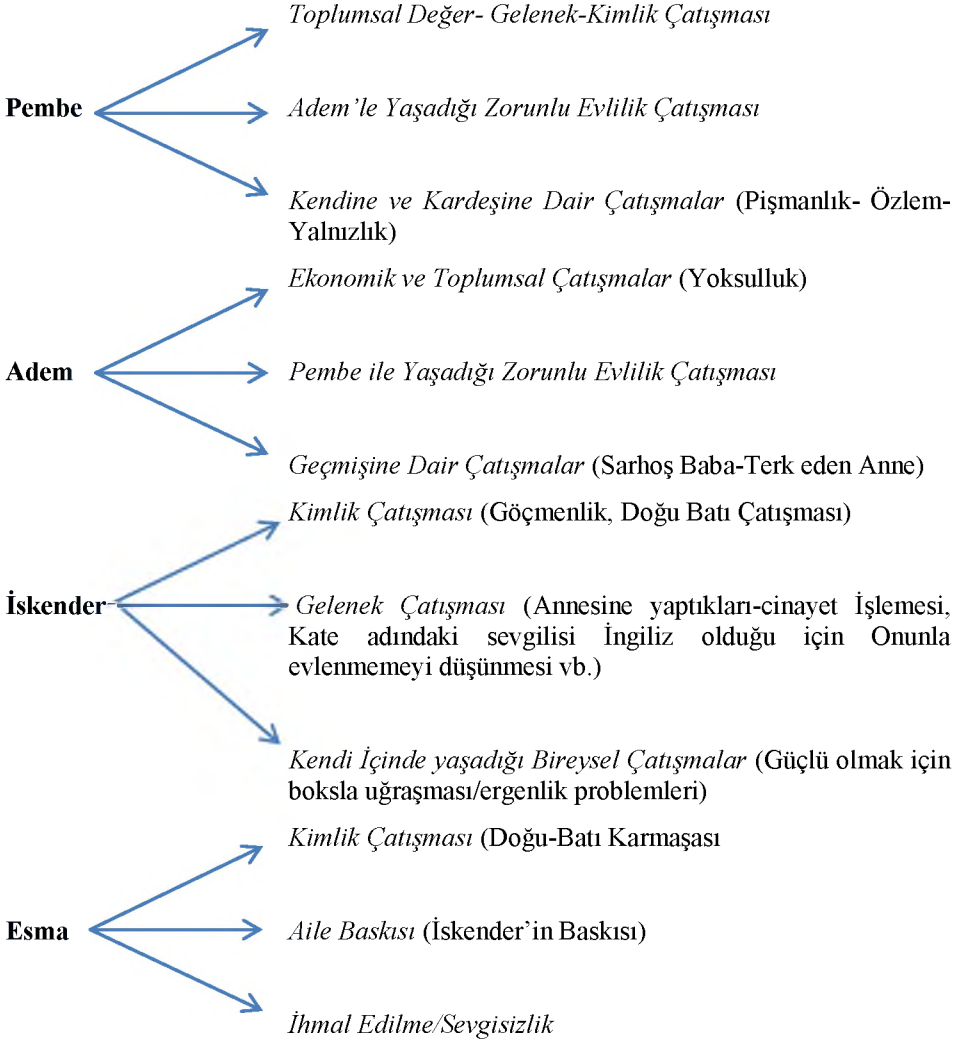
Çatışma bir romanın vazgeçilmeyen unsurlarındandır. Romana

---

¹⁰ İrmak Zileli, Elif Şafak'la Söyleşi: *En Zoru İskender Olmaktır*, Remzi Kitabevi Kitap Gazetesi, Ağustos 2011

sürükleyicilik katan, merak ve ilgiyi sürekli yükselten bir unsurdur. Klasik kurgulanmış bir romanda olduğu gibi modern romanda da çatışma, romanın temel malzemesidir.

İskender çatışmalar üzerine oturtulmuş bir romandır. Romandaki bütün kahramanların kendileriyle, çevreleriyle, kimlikleriyle çeşitli çatışmaları söz konusudur. Romandaki olayların gelişimi bu çatışmaların yarattığı sonuçlar üzerine oturtulmaktadır. Özellikle Pembe, Adem, İskender ve Esmâ yaşadıkları çatışmalarla karşımıza çıkarlar.

Romandaki diğer kahramanlar da çeşitli çatışmalar yaşamaktadır. Cemile, Adem'le evlenememe, yalnızlık, köyde kalıp mekan değiştirememe gibi çeşitli içsel çatışmalar yaşamaktadır. İskender'in amcası Tarık sahip olduğu geleneksel

değerler ile modern hayat arasında bocalamaktadır. Roksana adındaki hayat kadını da çok zengin olma arzusu ile kendi bedenini pazarlama arasında kalmanın getirdiği içsel çatışmalar yaşamaktadır. Romanın ana kahramanı İskender aksiyonu sağlayan ana kişi olduğu için onun yaşadığı çatışmalar romanın yönünü de belirlemiştir.

4. Karakterler:

Kişi, (Karakter-tip) romandaki olayların failidir. Yazarın yarattığı kurmaca dünyanın yönlendirilmesi roman kişisi üzerinden gerçekleşir. Bir eylemin mutlaka bir eyleyeni vardır. Bu eyleyen yani kişi, çoğu zaman insan olsa da böyle bir zorunluluk yoktur. İnsan dışındaki varlıklar da romanın kahramanı olabilir. Sözelimi, Abbas Sayar'ın *Yılkı Atı*, Cengiz Aytmatov'un *Gülsarı*'sında kahraman At'tır. Bunun gibi birçok örnek gösterilebilir. Romandaki kişinin konumu ve işlevi romanın tarihsel sürecindeki değişimiyle paralel olarak değişmiş, gerçekçi romancılarda kişi romandaki en önemli unsur halini almıştır. *Madam Bovary*'de, romandaki bütün olaylar Emma'nın davranışları yaşadıkları, hissettikleri üzerinden şekillenmiştir.

İskender romanının ana kişisi yani başkahramanı *İskender*'dir. Romandaki önemli olaylar, onun eylemleri ve tepkileriyle şekillenir. Yazar, İskender'in yer aldığı bölümleri yine İskender'in kendisi tarafından anlatır. Böylece olaylar, bu bölümlerde birincil/kahraman anlatıcının ağzından aktarılır. Yazarın böyle bir tarzı seçmesinde, İskender'in işlediği trajik suçun onda yarattığı etkiyi okura daha iyi aktarmak amaçlanmış olabilir. Böylece biz yaşanan olayların (cinayet) vahametini, ailede ve İskender'deki yansımalarını daha derinlikli yönleriyle görme imkânına kavuşuruz.

İskender, çok yönlü, asabi, isyankâr, kimlik bunalımı yaşayan, yaşadığı şehir olan Londra'da göçmenlerin yaşadıkları sorunlara duyarlı, bunun da ancak güç ile çözüleceğini söyleyen, bu yüzden boksa ilgi duyan, kızların tarzına hasta olduğu, doğulu, gizemli bir çekiciliği ve etkili bakışları olan karakter olarak karşımıza çıkar. Biz İskender'in özelliklerini çoğu zaman Esmâ'nın bakış açısından okuruz. Bir kadının gözünde İskender'i anlamaya çalışırız. İskender'in annesinin sultanı olduğu, babası Adem tarafından olmasa da Pembe tarafından fazlaca şımartılan bir karakter olduğunu söylemek mümkündür. "Anne ile oğul arasındaki ilişkinin tarafı olan İskender açısından yaşanan trajik olayları değerlendirmek daha zor ve sancılıdır. Yıllarca annesini öldürdüğünü zanneden İskender, günlerini, hapisanede sürekli bu olayı sorgulayarak, vicdan azabı çekerek, kendini suçlayarak geçirir. İskender'in ağzından yazılan ve onun iç dünyasını, annesi zannederek teyzesini öldürmesi sürecinde tüm yaşananları an be an defalarca anlatan mektuplar, ergenliğe yeni girmiş, babasız, geleneksel ataerkil değer yargılarıyla yetiştirilmiş bir çocuğun trajedisini ortaya koyan

satırlardır.”¹¹

İskender, annesinin göz bebeğidir. Bu ilgi ve alaka Esmâ'yı yaralar. Kıskançlığa sevk eder. Esmâ'yı asıl yaralayan da işte bu duygudur. Çünkü gözü gibi baktığı büyük oğlu olan İskender annesine kıyma cesaretinde bulunmuştur. Esmâ, Pembe'nin İskender'e olan aşırı ilgisini bir türlü anlayamaz. Ancak bu ilginin kökü derindedir. Pembe nihayetinde doğulu bir kadındır. Pembe'nin annesi doğurduğu sekiz çocuğundan hiçbirinin erkek olmamasının trajedisini yaşar, hatta bu talebinden dolayı da bir doğum esnasında ölür. Oysa 17 yaşında evlenen Pembe'nin ilk çocuğu erkek olur. Bu açıdan İskender'e atfedilen değere ölçü biçilemez. Hatta İskender'in doğum döneminde Pembe'nin gördüğü Hz. Musa rüyası da İskender'i kaybetme korkusu içinde olan Pembe'nin endişelerini, derinde ise Naze'nin erkek çocuk hasretini hissettirir. İskender, kendisine verilen addan, işlediği hataların çabucak affedilmesine kadar gizemli, bir o kadar da abartılı bir çocukluk yaşar. O Pembe'nin ilk göz ağrısı, kendi ülkesini hatırlatan doğuya ait bir değerdir. Yazarın cinayeti İskender'e işletmesi de bu açıdan doğu-batı çatışmasında savrulan İskender'e biçilen bir motif olarak karşımıza çıkar. İskender, roman boyunca değişim dönüşüm yaşar: Dışarıda savruk, asi, saldırgan olan İskender, hapisanede değişmeye başlar. Hem işlediği suçun ağırlığı hem de hapisanede tanıştığı karakterler onun dünyasını değiştirir. Bizzat *Zişan* adlı karakterin varlığı İskender'in kalp gözünün açılmasını, yumuşamasını sağlar. Bir bakıma Zişan, İskender'in ruh doktoru olur. İskender'i tasavvufla, hikmetle, meditasyonla iyileştirir. Gelenek ile modern dünya arasında köprü kurulabileceğini aktarır. Böylece İskender hapisten çıkmadan önce bir dönüşüm yaşar. İşlediği büyük suçun onda yarattığı travmatik hali bu yolla iyileştirmeye çalışır, tekrar hayata tutunmaya başlar.

Yazarın birincil anlatıcı olarak seçtiği bir diğer karakter ise *Esmâ*'dır. Yazar Esmâ'yı seçerek bir kadın bakış açısıyla yaşananları dile getirmeyi, İskender'in karakter özelliklerini bir kadın kahramanın gözüyle aktarmayı amaçlar. Okur, çoğu zaman İskender'e dair birçok özelliği Esmâ'nın gözünden değerlendirir. Burada Esmâ'nın sadece bir roman kahramanı değil aynı zamanda yazar anlatıcı tavrı söz konusudur. Esmâ'nın İskender hakkındaki yorumları elbette anne-oğul ilişkisine ve bu ilişki bağlamında gerçekleşen cinayete dair yazarın düşüncelerini içerir. Esmâ'ya göre İskender'in böyle bir kişiliğe sahip olmasında ve sonu cinayetle biten trajik bir kadere sürüklenmesinde en büyük sorumlulardan biri annesidir. Çünkü annesi İskender'i erkek egemen toplumun beklentilerine göre yetiştirmeye çalışmıştır.

Esmâ romanda yazarın gölgesidir. Olayların önemli bir bölümü (başı ve sonu) onun penceresinden anlatılır. Onun bir yazar olma çabası da bu açıdan değerlendirilebilir.

¹¹ Fethi Demir, a.g.e., s:853

Nitekim romana, "Benim annem iki kez öldü. Onun hikâyesinin unutulmasına asla izin vermeyeceğime dair kendime yemin etmişim (...) annemi anlatmak zorundayım. Tek bir kişiye bile olsa. Evrenin herhangi bir köşesine, bizden uzaklarda serbestçe salınacağı bir yere göndermeliyim bu hikâyeyi. Hiç olmazsa bu kadarlık özgürlüğü borçluydum beni dünyaya getiren insana. Ve ona dair her şeyi bu sene kaleme almam gerekiyordu. İskender hapisten çıkmadan evvel."¹² ifadeleriyle Esmâ başlar.

Esmâ İskender'deki ataerkil, hırçın, saldırgan özelliklerin aksine Toprak ailesindeki denge unsurudur. O Londra'da değişmeyi becerememiş Doğu-Batı medeniyetleri arasında sıkışmış İskender'in aksine batılıdır. Çünkü iyi okullarda okuma, iyi bir yazar olma çabası içerisindedir. Ayrıca feminist eğilimler taşımaktadır. Bu düşüncelerinin oluşmasında ailedeki İskender düşkünlüğünün büyük payı vardır.

Yunus, evin küçük çocuğu ve bozulmamış, saf bir karakter olarak karşımıza çıkar. Evdeki geleneksel yapı ile yetişen ancak dışarıda yıkık bir binada karşılaştığı antikapitalist-anarşist gençlerle tanıştıktan sonra çeşitli değişiklikler yaşayan, kendi değerleri ile dış çevredeki değerler arasında bocalayan, romanın sonunda müzisyen olarak karşımıza çıkan bir karakterdir.

Pembe, genç yaşta Adem'le yaptığı evlilik sonucu üç çocuk sahibi olan, ikizi Cemile'nin sevdiği adamla evlenmek durumunda kalan, ömür boyu bunun ıstırabını yaşayan, gelenek ile modern dünya arasında sıkışmış, değişim dönüşümleri sancılı olan bir karakterdir. Londra'ya yerleştikten sonra eşi Adem'in evi terk etmesiyle bütün sorumluklar onun omuzlarına yüklenmiştir. Kadının ev hanımı olarak algılandığı, iş hayatında yer almadığı geleneksel bir ailede yetişen Pembe, maddi zorluklar sebebiyle bir kuaförde çalışmaya başlar. Gelenek-modernite çatışması yaşayan bir diğer karakterdir. Ayrıca, Adem'den sonra tanıştığı Elias ile yaşadığı gönül ilişkisi de onun bir çatışma içerisine girmesine sebep olur. İskender ile arasındaki sıkı bağ onun iş hayatına atılması ile birlikte farklı bir hal alır. Çünkü evde, Adem'den sonra geleneği temsil eden iki kişi vardır. Biri kendisi, diğeri de oğlu İskender'dir. Nitekim cinayeti de İskender işleyecektir. Pembe'nin bir diğer çatışması da ikizi olan Cemile'ye ait her şeyi elinden almasıdır. Aslında o Cemile'ye ait bir hayatı yaşamaktadır. Nitekim Pembe'nin yerine öldürülen de Cemile olacaktır.

Adem, geçmişi ile geleceği arasında bir türlü denge kuramamış, küçükken annesi tarafından terk edilmiş, sarhoş bir babanın şiddetine maruz kalmış, sevdiği kadın yerine onun ikiziyle evlenmiş, karamsar, içe dönük bir karakter olarak karşımıza çıkar. Geleneksel formlarla yetişmiş, büyük umutlarla geldiği Londra'da da hayata tutunamamış, kumar oynayarak çeşitli hayaller

¹² Elif Şafak, a.g.e., s:12

kurmaya çalışan, evini ihmal eden, tutulduğu Roksana adlı kadın için evini, ülkesini terk eden, silik bir baba olarak karşımıza çıkar. Nitekim İskender'in annesinin kendisini aldattığını söylediğinde bile buna tepkisiz kalan bir tutunamayandır.

Cemile, Pembe'nin ikizidir. İçer dönük, derinlikli bir karakter olarak karşımıza çıkar. Pembe kadar girişken ve dışa dönük olmadığı için hem Adem'i kaybetmiş, hem de köye mahkûm olmuştur. Köyde ebeliğiyle ün salmış, köylüler tarafından olağan üstü özellikleri olduğu düşünülen biridir. Cemile, hayattaki en önemli iki şeyi; sevdiğini ve hayatını Pembe için feda etmiştir. Bu açıdan yazar, Pembe ile Cemile arasında bir iç çatışma olduğunu, bu iki karakterin birbirilerine yazdıkları mektuplarda hissettirir. Pembe'nin bu mektuplarda yaşadığı pişmanlık ve suçluluk duygusu göze çarpar.

Romandaki bir diğer yardımcı karakter de İskender'in amcası **Tarık**'tır. Tarık geleneğin temsilcisidir. Ancak o da Lonra'da gelenek ile modern yaşam arasında sıkışıp kalmıştır. Batılı yaşam tarzını eleştirir, eşini çalıştırtmaz, İskender'in cinayeti işlemede ön ayak olur. Ancak cinayet işlendiğinde, bir batılı karakter gibi adalete sığınır. İskender'e böyle bir şey yapmaması gerektiğini belirtir. Çalıştırdığı dükkânda içki satmaktan kendini alıkoyamaz. İkilem yaşayan bir karakter olarak karşımıza çıkan düz bir karakterdir.

Roksana, romanın yardımcı karakterlerinden biridir. Hayat kadınıdır. Aslen Bulgar olmasına rağmen hem görüntüsü ile hem de takma adı ile bir Rus olarak bilinir. Romandaki tutunamayan karakterlerden biridir. Hayat ile kurduğu ilişki para üzerine şekillenmiştir. Düzenli bir hayata sahip değildir.

Elias, Pembe ile gayri resmi ilişki yaşayan, başından bir evlilik geçmiş, ama mutlu olamamış, Pembe'deki saflığa hayran kalıp ona tutulan bir karakterdir. İyi bir aşçıdır. Duygusal, derinlikli bir karakter olarak karşımıza çıkar.

Zişan, İskender'in hapisanedeki arkadaşıdır. Bu karakterin gerçekliği konusunda yazar muğlak bir durum oluşturur. Okur, Zişan'ı İskender'in iç sesi, vicdanı olarak da görür. Zişan, tasavvufi düşüncelere sahiptir, dünyaya ve insanlara iyimser bir gözle bakar. Zişan, İskender'in kalp gözünü açar, onun olgunlaşmasını sağlar, yaşadığı vicdan azabını dindirmeye çalışır. Zişan ile tanışmadan önce asi ve saldırgan, doğu-batı çatışması yaşayan İskender, Zişan'la birlikte "*Hapishane, tımarhane fark etmez. Ahenk varsa içinde en berbat yer bile sana vaha olur. Ahenk yoksa cennette bile rahat edemezsin*"¹³ diyecek olgunluğa erişir.

Romandaki diğer yardımcı karakterler olarak; Tarık'ın eşi Meral, Pembe'nin annesi Naze, babası Berzo, Hediye, Yunus'un hayran kaldığı Tobiko

sayılabilir.

Sonuç

Türk edebiyatında, ilk romanı *Pinhan* (1997) ile birlikte birçok romanında doğu-batı, gelenek-modernite, aşk-tasavvuf, kadının kimliği ve kadın sorunları gibi konulara eğilen Elif Şafak, *İskender* romanında ise bir töre cinayetini ele almaktadır. Bu eser her ne kadar *anne-oğul* arasındaki trajik bir hikâyeyi, töre cinayetini merkeze alsada temelde yazar, bu hikâyeye üzerinden kadının toplumsal yerini ve konumunu, doğu-batı geleneklerinin getirdiği varoluşsal çatışmaları, ataerkil geleneği vb. düzlemdeki birçok farklı konuyu da ana konuyla ilişkilendirerek sorgulamaya çalışmıştır.

İskender romanı anlatım biçimleri ve yöntemlerinin farklılığı, bakış açısındaki çoğulluk, çatışmaların fazlalığı, mekân ve zaman kavramının ele alınış biçimi vb. açılardan çok yönlü, post-modern unsurlar barındıran bir roman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Roman, hem kadın gözünden (Esmâ yoluyla) hem de erkeğe yansımaları açısından (İskender'in gözüyle) ele alınmıştır. Böylece, romandaki olaylar, farklı okumalara açık bırakılmıştır. Ayrıca yaşanan cinayetin İskender'de ve İskender yüzünden hep dışlanmış olan Esmâ'daki yansımaları bu yolla oluşturulmaya çalışılmıştır.

İskender, çatışmaların sıklığıyla dikkat çeken bir romandır. *doğu/batı, anne/oğul gelenek/modern, aşk/zorunluluk, kimlik sorunu, göçmenlik, feminizm* dikkat çeken çatışmalardır.

Romanın merkezinde yer alan İskender ile annesi Pembe arasındaki ilişki romanın temel kurgusudur. Diğer bütün olaylar bu anne-oğul ilişkisinin tezahürleridir. Annesi tarafından yere göre sığdırılmayan, gözbebeği, en çok sevilen evlat olan İskender, annesine kıymaktan çekinmemiştir. Ve aslında bütün hikâyenin de temasını oluşturur. "İnsanın en çok sevdikleri, en çok nefret ettiklerine dönüşür."

KAYNAKÇA

- DEMİR, F. *Elif Şafak'ın İskender Romanında Bir Töre Cinayeti Bağlamında, Anne-Oğul İlişkisine Bakış*, Turkish Studies, Volume 7/1, Winter (2012).s: 849-857
- FORSTER E. M. *Roman Sanatı*, Çev. Ü. Aytür, Adam Yayınları, İstanbul (2001)
- ŞAFAK, E. *İskender*, Doğan Kitap, İstanbul, 2011
- TEKİN, M. *Roman Sanatı-1*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003
- ZİLELİ İ. Elif Şafak'la Söyleşi: *En Zoru İskender Olmaktı*, Remzi Kitabevi Kitap Gazetesi/Ağustos 2011